

COVID-19 Tanısı Almış veya Temaslı Annelerin Emzirme ile İlgili Bilgi Düzeyleri ve Emzirme Öz Yeterliliğine Etkisi¹

Ayşenur DURMUŞ* Hatice Gül ÖZTAŞ**

* Doktora Öğrencisi, Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doğum ve Kadın Hastalıkları Hemşireliği ABD, İstanbul, Türkiye, ORCID: 0000-0003-0361-8036

** Dr.Öğr.Üyesi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Ebelik Bölümü, Kahramanmaraş, Türkiye, ORCID: 0000-0003-3574-2509

ÖZET

Uluslararası kuruluşlar COVID-19 tanısı almış ya da temas varlığında, gerekli hijyen kurallarına uyararak, maske takarak emzirmeye devam edilmesini ya da anne emziremeyecek kadar hasta ise sağım yaparak anne sütü ile bebeğini beslemesini önermektedir. Bu çalışma COVID-19 tanısı almış veya temaslı annelerin pandemi döneminde emzirme ile ilgili bilgi düzeyleri ve emzirme öz-yeterliliği üzerine etkisini belirlemek amacıyla yapılmıştır. Tanımlayıcı ve kesitsel olarak planlanan bu çalışmanın örneklemini; Nisan-Mayıs 2021 tarihleri arasında Kahramanmaraş il sınırları içerisinde daha önce COVID-19 tanısı almış anneler ile yakın temas öyküsü olan annelerden oluşmaktadır. Annelere online ortamda hazırlanan tanıtıcı bilgi formu, emzirme hakkında bilgi durumlarını ölçen anket formu ve emzirme öz-yeterlilik formu uygulanmıştır. Çalışmanın evrenini Kahramanmaraş il merkezine kayıtlı emziren annelerden COVID-19 tanısı alan ya da temaslı öyküsü bulunan 78 anne oluşturmuş ve çalışmaya katılmayı kabul eden 47 anne çalışmaya dahil edilmiştir. Annelerin emzirmeye ilişkin bilgi puan ortalamalarının 9.48 ± 1.23 , Emzirme Öz-Yeterlilik ölçek puan ortalamalarının 51.74 ± 10.47 olduğu görülmüştür. Emzirme Öz Yeterlilik ölçek puan ortalaması ile annelerin yaş, eğitim düzeyi ve COVID-19 tanısı aldıktan sonra veya temaslı olduktan sonra bebeklerini besleme durumları arasında istatistiksel açıdan anlamlı fark vardır ($p < 0.05$). Annelerin pandemi sürecinde tanı aldıktan veya temaslı olduktan sonra bebeklerini besleme şeklinin değiştiği, pandemi sürecindeki emzirme bilgi düzeylerinin emzirme öz-yeterliliklerini etkilemediği saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Anne sütü, emzirme, öz-yeterlilik.

Knowledge Levels of Breastfeeding and the Effect of Breastfeeding Self-Sufficiency on Mothers Who Have Been Diagnosed or Contacted with COVID-19

ABSTRACT

International organizations recommend maintaining breastfeeding with breast milk when they are diagnosed with COVID-19 or if they are in contact, following the necessary hygiene rules, by wearing a mask or if they are too sick to breastfeed. This study was conducted to determine the effect of COVID-19-diagnosed or contacted mothers on breastfeeding knowledge levels and breastfeeding self-sufficiency during the pandemic. This descriptive and cross-sectional study was included to the mothers who had a close contact story or who were diagnosed with COVID-19 in Kahramanmaraş province between April and May 2021. The mothers were applied by online survey, introductory information form, a survey form that measures their information about breastfeeding, and a breast-feeding self-sufficiency form. The study involved 78 mothers diagnosed or contacted with COVID-19 among the nursing mothers registered in Kahramanmaraş city center and 47 mothers who agreed to take part in the study were included in this study. Mothers' average scores for breastfeeding were 9.48 ± 1.23 while the average scores for Breastfeeding Self-Sufficiency was 51.74 ± 10.47 . The score point average of Breastfeeding Self-Sufficiency indicated a statistically significant differences between the average mothers' age, educational level and the status of feeding their babies for the mothers after diagnosed or contacted with COVID-19 ($p < 0.05$). The mothers included in our study changed the way they feed their babies after they were diagnosed or contacted during the pandemic. It has been detected that breast feeding knowledge levels during the pandemic do not affect breast-feeding self-sufficiency.

Keywords: Breastfeeding, breast milk, self-efficacy.

Sorumlu yazar: aysenurdurmus@kastamonu.edu.tr

Geliş tarihi: 09.08.2021

Kabul tarihi: 02.02.2022

Atıf için: Durmuş, A., & Öztaş, H.G. (2022). COVID-19 tanısı almış veya temaslı annelerin emzirme ile ilgili bilgi düzeyleri ve emzirme öz yeterliliğine etkisi. KAEÜ Sađl. Bil. Derg., 6(1), 14-21.

¹Bu çalışma 1.Uluslararası Gülhane Anne Sütü ve Emzirme Kongresi'nde sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

GİRİŞ

Koronavirüsler, kendini sınırlayabilen hafif enfeksiyon tablolarından, Orta Doğu solunum sendromu ve ağır akut solunum sendromu gibi ciddi enfeksiyon tablolarına yol açabilen büyük bir virüs ailesidir (Merten ve ark., 2005). COVID-19 virüsü ilk olarak Çin'in Wuhan kentinde tespit edilmiş ve kısa sürede tüm dünyaya yayılmıştır (Arslan & Yeniterzi, 2013). SARS-CoV-2 insandan insana kolaylıkla bulaşmaktadır. SARS-COV-2 ile enfekte olmuş hastalar, kuru öksürük, boğaz ağrısı, baş ağrısı, kas ağrısı, yorgunluk, yüksek ateş ve solunum problemleri gibi semptomlar göstermekte ve hastalık ölümcül olabilmektedir (Wang ve ark., 2020).

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) pandemi sürecinde anne sütünü, temiz ve birçok yaygın çocukluk hastalığına karşı korunmaya yardımcı olan antikokorlar içerdiği için bebeklere özgü en ideal gıda olarak ilan etmiştir. Bu nedenle pandemi sürecinde sağlıklı ve güvenli olan anne sütünün gerekli tedbirler alınarak bebeğe verilmesini önermektedir (Deniz ve ark., 2020; Giuliani ve ark., 2020; World Health Organization [WHO], 2020). COVID-19 pozitif ya da temaslı anne, bebeğine dokunmadan önce ve sonra ellerini 20 saniye sabun ve suyla yıkamalı, sabun ile su bulunmayan ortamlarda ise alkol bazlı el dezenfektanlarını kurallarına uygun olarak kullanmalıdır. Maske takmalı, dokunduğu yüzeyleri sık sık temizlemeli ve dezenfekte etmelidir (Deniz ve ark., 2020; Giuliani ve ark., 2020). Kanıtlara dayalı ve tartışılmaz bir gerçek var ki emzirme anne ve çocuk sağlığını korumaktadır. Anne sütü birçok enfeksiyon hastalıklarında koruyucu içeriğe sahiptir ve içeriğinde bulunan biyoaktif maddeler ve IgA etkisiyle pasif bir bağışıklık kazandırmaktadır (Başer ve ark., 2020). Pandemi döneminde yalnızca anne sütünün verilmesinin sağlanması ve devam ettirilmesi oldukça önemlidir, anne sütü besinsel değerinin yanı sıra immünolojik, anti-infektif ve immun modülatör etkiler de göstermektedir (Al Dasoqi ve ark., 2018). DSÖ ve UNICEF gibi kuruluşlar COVID-19 tanısı alma ya da temas varlığında, gerekli hijyen kurallarına uyararak, maske takarak emzirmeye devam edilmesini ya da anne emziremeyecek kadar hasta ise sağım yaparak anne sütü ile bebeğini beslemesini önermektedir (WHO, 2020).

Türkiye'de yapılan ve 125 bebeğin incelendiği bir çalışmada formül mama ile beslenen bebeklerin %56.8, sağılmış anne sütü ile beslenen bebeklerin oranının ise %36 olduğu bildirilmiştir (Öncel ve ark., 2020). Gebelikte COVID-19 tanısı almayan annelerden doğan ve daha sonradan COVID-19 pozitif olan 37 yenidoğan üzerinde yapılan bir çalışmada; bebeklerin %22'sinin beslenme şeklinin anneyi emme şeklinde olduğu, %52'sinin sağılmış anne sütü aldığı ve %26'sının da mama ile beslendiği saptanmıştır (Zeng ve ark., 2020). Amerika Birleşik Devletleri'nde COVID-19 pozitif olan 116 anne adayının takip edildiği bir çalışmada, anne ve bebeğin birlikte kaldığı 82 bebeğin takiplerinde, 64 bebeğin annelerinin maske taktığı ve hijyen kurallarına uyararak (el hijyeni, göğüsün silinmesi) bebeklerini emzirdiği, emzirme dönemi ve bakım dışında bebeklerin oda içerisinde küvözde izlendiği, bu bebeklerin hiçbirinde virüs saptanmadığı, dolayısıyla COVID-19 pozitif annelerin bebeklerini gerekli kurallara uyduğunda emzirebilecekleri ileri sürülmüştür (Salvatore ve ark., 2020).

Nalbantoğlu ve arkadaşları (2020) COVID-19 teması olan veya tanı almış emziren annelerin, pandemi döneminde anne sütü ve emzirme ile ilgili bilgi ve tutumlarını belirledikleri çalışmalarında, annelerin pandemi dönemindeki emzirme deneyimlerini sorgulamış, temaslı olan annelerin %54.5'inin bebeklerine yalnızca anne sütü, %36.4'ünün ise anne sütü yanında formül mama verdiği görülmüştür. Hasta olan ve evde tedavisi devam eden annelerin %35.3'nün bebeklerini sadece formül mama ile besledikleri, %17.6'sının ise bebeklerini yalnızca anne sütü ile beslediği görülmüştür. Bulgular, tanı alan annelerin bebeklerini formül mama ile besleme ve bebeklerinden ayrı odada kalma eğiliminde olduklarını tespit etmişlerdir (Nalbantoğlu ve ark., 2020).

Çalışmaları incelediğimizde annelerin COVID-19 tanısı aldığı dönemlerde emzirme ile ilgili ne yapacakları konusunda bilgi yetersizliği olduğunu görmekteyiz. Bu nedenle pandemi sürecinde COVID-19 pozitif olan veya temaslı olan annelerin anne sütü konusundaki bilgi düzeyleri ve emzirme davranışları araştırmalarla tespit edilmeli, emziren annelere yönelik gerekli eğitimler planlanmalıdır. Bu çalışma, COVID-19 tanısı alan ya da temaslı olan annelerin pandemi sürecinde emzirme ile ilgili bilgi düzeylerini ve emzirme durumunun annelerin emzirme öz-yeterlilikleri ile ilişkisini belirlemek amacıyla tasarlanmıştır.

GEREÇ VE YÖNTEM

Araştırmanın Tipi

Tanımlayıcı ve kesitsel tipte bir çalışmadır.

Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Çalışmanın evrenini Kahramanmaraş il merkezine bağlı olan 5 aile sağlığı merkezine (Kahramanmaraş Onikişubat Aile Sağlığı Merkezi, Kahramanmaraş Dulkadiroğlu Faruk Arıkan Aile Sağlığı Merkezi, Kahramanmaraş Onikişubat Boğaziçi Aile Sağlığı Merkezi, Kahramanmaraş Onikişubat Karacaoğlan Aile Sağlığı Merkezi, Kahramanmaraş Merkez Ortaseki Aile Sağlığı Merkezi) kayıtlı anneler oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini, bu beş aile sağlığı merkezine kayıtlı olan ve 8 Nisan- 8 Mayıs 2021 tarihleri arasında COVID-19 tanısı alan ya da temaslı öyküsü bulunan 78 kadın oluşturmaktadır.

Dahil edilme kriterleri; en az ilkokul mezunu olmak, 18 yaşını doldurmuş olmak, internet bağlantısı olan akıllı telefonu olmak, Akıllı telefon kullanabilmek, Türkçe konuşabilmek ve anlayabilmek, 0-6 ay arasında bebeği olmak ve emziriyor olmak, COVID-19 tanısı almış olmak ya da temaslı olmaktır.

Veri toplama Araçları

Araştırma verileri araştırmacılar tarafından literatür doğrultusunda hazırlanan Kişisel bilgi formu, COVID-19 emzirme hakkında bilgi formu ve postnatal emzirme öz yeterlilik ölçeği ile toplanmıştır. Çalışmamıza katılan annelere çalışmanın amacı anlatılmış, online anket linki gönderilerek anketin başında onamları alındıktan sonra üç bölümden oluşan anket sorularını cevaplamaları istenmiştir. Katılımcılar ilk bölümde kişisel bilgi formu, ikinci bölümde COVID-19 emzirme hakkında bilgi formu ve son olarak postnatal emzirme öz yeterlik ölçeği kısa formunu cevaplamışlardır.

Kişisel bilgi formu: Yaş, eğitim durumu, meslek gibi sosyo-demografik ve obstetrik özellikleri (doğum şekli, gebelik sayısı, doğum sayısı, yaşayan çocuk sayısı, gebelik haftası) saptamak amacıyla oluşturulmuştur. Form 12 sorudan oluşmaktadır.

COVID-19 emzirme hakkında bilgi formu: Araştırmacılar tarafından geliştirilen bu form, kadının emzirme ile ilgili deneyimleri, mevcut gebeliği süresince emzirme hakkında bilgi alma, aldı ise hangi kaynaktan bilgi aldığı, anne sütü ve emzirme ile ilgili bilgi ve tutumları, emzirmenin yararları hakkındaki fikirleri ve COVID-19 sürecinde emzirme davranışlarının sorgulandığı 11 sorudan oluşmaktadır. COVID-19 emzirme hakkında bilgi formunda doğru cevaplar “bir” puan, yanlış cevaplar “sıfır” puan olarak hesaplanmıştır. Emzirme hakkında bilgi formundan minimum 5, maksimum 11 puan alınmaktadır.

Postnatal emzirme öz-yeterlilik ölçeği-kısa form: İlk olarak Dennis ve Faux (1999) tarafından 33 maddelik bir ölçek olarak geliştirilmiştir (Dennis & Faux, 1999). Postnatal Emzirme Öz-Yeterlilik Ölçeği-Kısa Formu emzirme öz-yeterliliğini değerlendiren 14 maddeden oluşmaktadır. Ölçek 5’li likert tipte olup, hiç emin değilim (1 puan) ve her zaman eminim (5 puan) şeklinde değerlendirilmektedir. Ölçekten minimum alınabilecek puan 14, maksimum puan 70’dir. Ölçekten alınan puan arttıkça öz yeterlilik düzeyi artarken, ölçekten alınan puan azaldıkça emzirme öz yeterliliği azalmaktadır. Dennis bu ölçeğin postpartum dönemde uygulanabileceğini belirtmiştir. Aynı zamanda ölçek içerisinde “gelecek zaman” ifadesi kullanılarak bu ölçeğin gebelik döneminde de kullanılabileceğini belirtmiştir (Dennis, 2003). Ölçeğin Türkçeye uyarlaması Aluş-Tokat, Okumuş ve Dennis tarafından 2010 yılında yapılmıştır. Kısa formunun cronbach alfa değeri ise 0.86 bulunup, güvenilir bir ölçek olduğu saptanmıştır (Aluş-Tokat, Okumuş, & Dennis, 2010).

Verilerin Toplanması

Bu araştırma 8 Nisan -8 Mayıs 2021 tarihleri arasında Kahramanmaraş il merkezine bağlı 5 aile sağlığı merkezinde yürütülmüştür. Belirtilen tarihler arasında Kahramanmaraş’ta ikamet eden, COVID-19 tanısı alan, evde tedavi edilen ya da temas öyküsü olan 0-6 ay arası bebeği olup emziren annelerin iletişim bilgilerine aile sağlığı merkezi kayıtlarından ile ulaşılmıştır. Araştırmaya katılmayı kabul eden annelere çalışmanın amacı açıklanıp araştırmaya katılım onamı alınmış ve veri toplama formları online olarak cep telefonlarına gönderilerek veriler toplanmıştır.

Verilerin Analizi

Veriler bilgisayar ortamında değerlendirilmiştir. Katılımcıların tanımlayıcı özelliklerine ilişkin veriler sayı, yüzde, ortalama, standart sapma, min-maks değerler kullanılarak hesaplanmıştır. Annelerin tanımlayıcı özelliklerine göre emzirmeye ilişkin bilgi puan ortalamaları ve Emzirme Öz Yeterlilik Ölçek puan ortalamalarının incelenmesinde normallik analizi yapılmıştır. Analiz sonucuna göre normal dağılan dağılımlar için independent t test, One Way Anova testi; normal dağılıma uymayanlar için ise Mann-Whitney U testi, Kruskal-Wallis testi ve Dunnet C testi kullanılmıştır. COVID-19 tanısı almış veya temaslı annelerin emzirmeye ilişkin bilgi puanları ile Emzirme Yeterlilik Ölçek puan ortalamaları arasındaki ilişki Spearman korelasyon analizi ile değerlendirilmiştir. Araştırmada istatistiksel anlamlılık düzeyi $p < 0,05$ kabul edilmiştir.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu çalışma, Kahramanmaraş il merkezine bağlı bulunan beş aile sağlığı merkezinde kayıtlı olan ve belli tarihler arasında ulaşılan anneler ile sınırlandırılmıştır. Bu nedenle sonuçlar sadece bu gruba genellenebilir.

Araştırmanın Etik Yönü

Çalışma için Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Girişimsel Olmayan Klinik Araştırmalar Etik Kurulu'ndan Etik kurul izni (2021 / 13- 06) alınmıştır. Araştırmaya başlamadan önce tüm katılımcılara araştırmanın konusu ve önemi anlatıldıktan sonra sözlü onamları alınmıştır.

BULGULAR

Araştırmamıza katılan annelerin yaş ortalaması 26.85 ± 4.41 'dir. Annelerin %53.2'si önlisans ve üzeri düzeyinde eğitim düzeyine sahip olup, %59.6'sı çalışmamaktadır ve %63.8 sezaryen ile doğum yapmıştır. Annelerin çoğu (%66) bebeğini anne sütü ile besliyor olup, %40.4'ü COVID-19 tanısı aldıktan veya temaslı olduktan sonra da bebeğini anne sütü ile beslemeye devam etmiştir (Tablo 1).

Tablo 1. COVID-19 tanısı almış veya temaslı annelere ilişkin bazı tanımlayıcı özellikler (n=47)

	Min-Maks	Ort±SD
Yaş	18-37	26.85±4.41
	n	%
Eğitim Düzeyi		
Lise ve altı	22	46.8
Önlisans ve üstü	25	53.2
Çalışma durumu		
Çalışıyor	19	40.4
Çalışmıyor	28	59.6
Bebeği besleme durumu		
Anne sütü	31	66
Anne sütü ve formül mama	16	34
COVID-19 tanısı aldıktan/temaslı olduktan sonra bebeği besleme		
Anne sütü	19	40.4
Anne sütü ve mama	17	36.2
Formül mama	11	23.4

Annelerin emzirmeye ilişkin bilgi puan ortalaması 9.48 ± 1.23 , Postnatal Emzirme Öz Yeterlilik ölçek puan ortalaması ise 51.74 ± 10.47 olduğu görülmüştür. COVID-19 tanısı almış veya temaslı annelerin emzirmeye ilişkin bilgi puan ortalamaları ile Postnatal Emzirme Öz Yeterlilik ölçek puan ortalamaları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişkinin olmadığı görülmüştür ($p < 0.05$) (Tablo 2).

Tablo 2. COVID-19 tanısı almış veya temaslı annelerin emzirmeye ilişkin bilgi ve Emzirme Öz Yeterlilik Ölçek puan ortalamaları (n=47)

	Min-Maks	Ort±SD	Test
Emzirmeye ilişkin bilgi	5-11	9.48±1.23	r=0.59
Emzirme Öz Yeterlilik	28-70	51.74±10.47	p=0.694

Annelerin tanımlayıcı özellikleri ile emzirmeye ilişkin bilgi puan ortalamaları ve Postnatal Emzirme Öz Yeterlilik ölçek puan ortalamaları arasındaki ilişki Tablo 3'te verilmiştir. Annelerin yaşı ile emzirmeye ilişkin bilgi puan ortalamaları arasında istatistiksel açıdan anlamlı fark vardır ($p<0.05$). Postnatal Emzirme Öz Yeterlilik ölçek puan ortalaması ile annelerin yaş, eğitim düzeyi ve COVID-19 tanısı aldıktan sonra veya temaslı olduktan sonra bebeklerini besleme durumları arasında istatistiksel yönden anlamlı bir fark vardır ($p<0.05$). Annelerden yaşı 26 ve üzerinde olanlar ile ön lisans ve üstü düzeyde eğitim düzeyine sahip olanların ölçek puan ortalamalarının, diğerlerine göre daha yüksek olduğu görülmüştür. Annelerin COVID-19 tanısı alan veya temaslı olduktan sonra bebeğini besleme durumunda farkın hangi gruptan kaynaklandığını anlamak için yapılan ileri analizde, bebeğini anne sütü ile besleyenlerin ölçek puan ortalamalarının bebeğini formül mama ile besleyenlere göre daha yüksek olduğu görülmüştür (Tablo 3).

Tablo 3. Covid-19 tanısı almış veya temaslı annelere ilişkin bazı tanımlayıcı özellikler ile emzirmeye ilişkin bilgi puan ortalamaları ve Emzirme Öz Yeterlilik Ölçek puan ortalamaları arasındaki ilişki (n=47)

Tanımlayıcı Özellikler	Emzirmeye ilişkin bilgi			Emzirme Öz Yeterlilik	
	n (%)	Ort±SS	Test/p	Ort±SS	Test/p
Yaş					
18-25	19 (40,4)	9,05±1,58	t=-2,074	46,52±9,29	Z=-3,214
26 ve üstü	28 (59,6)	9,78±0,83	p=0,04*	55,28±9,85	p=0,001*
Eğitim Düzeyi					
İlköğretim/Lise	22 (46,8)	9,18±1,40	t=-1,635	48,68±10,2	Z=-2,157
Önlisans ve üstü	25 (53,2)	9,76±1,01	p=0,109	54,44±10,1	p=0,031*
Çalışma durumu					
Çalışıyor	19 (40,4)	9,57±55,15	Z=-,091	55,15±5,41	Z=-1,379
Çalışmıyor	28 (59,6)	9,42±1,37	p=0,928	49,42±12,39	p=0,168
Bebeği besleme durumu					
Anne sütü	31 (66)	9,61±1,02	t=0,957	51,83±11,98	Z=-0,720
Anne sütü ve formül mama	16 (34)	9,25±1,57	p=0,344	51,56±7,01	p=0,472
COVID-19 tanısı aldıktan/temaslı olduktan sonra bebeği besleme durumu					
Anne sütü	19 (40,4)	9,78±0,85	F=1,862	57,94±6,39	KW=11,513
Anne sütü ve mama	17 (36,2)	9,52±1,17	p=0,167	50,05±7,30	p=0,003*
Formül mama	11 (23,4)	8,90±1,70		43,63±13,98	

* $p<0,05$ olduğundan istatistiksel olarak anlamlıdır.

KW= Kruskal Wallis, Z= Mann Whitney U testi, t=independent t testi, F= One Way Anova testi

COVID-19 tanısı almış veya temaslı annelerin emzirmeye ilişkin bilgi puan ortalamaları ile Postnatal Emzirme Öz Yeterlilik ölçek puan ortalamaları arasında istatistiksel yönden anlamlı bir ilişki bulunamamıştır ($p<0,05$) (Tablo 4).

Tablo 4. COVID-19 tanısı almış veya temaslı annelerin emzirmeye ilişkin bilgi ve Emzirme Öz Yeterlilik ölçek puan ortalamaları arasındaki ilişki (n=47)

Puanlar	X±SS	test
Emzirmeye ilişkin bilgi	9,48±1,23	r=0,59
Emzirme Öz Yeterlilik Ölçeği	51,74±10,47	p=0,694

TARTIŞMA

DSÖ ve UNICEF gibi önemli kuruluşlar yeterli önlemler alınarak emzirmeye devam edilmesi ve anne bebek bağının korunmasını önermektedir (United Nations International Children's Emergency Fund [UNICEF], 2020; WHO, 2020) Annenin genel sağlık koşullarının doğrudan emzirmeyi engellediği durumlarda veya anne ile bebek arasında ayrılık durumlarında sütün sağlmasını ve bebeğe güvenli bir şekilde verilmesini desteklemektedir (WHO, 2020). Pandemi süreci ebeveynlerde anne sütü ve emzirme konusunda tedirginliğe neden olmuştur (Başer ve ark., 2020; Hazar ve Güney, 2020). Ancak şimdiye kadar yapılan çalışmalarda COVID-19'un anne sütüyle geçişini doğrulayan kesin kanıt yoktur (Centeno-Tablante ve ark., 2021; Giuliani ve ark., 2020).

Ebeveynlerin bu süreçte emzirme güvenliği konusunda endişeli olması ve sağlık profesyonelleri tarafından yeterli emzirme danışmanlığı alamıyor olması emzirme sürecini olumsuz etkilemektedir (Başer ve ark., 2020). Bu nedenle COVID-19 tanısı alan veya temaslı olan kadınların emzirme konusunda daha fazla eğitim ve danışmanlık hizmeti alması gerekmektedir. Bu çalışmada, temaslı veya hasta olan annelerin emzirmeye ilişkin bilgi durumu ve emzirme öz yeterlilikleri değerlendirilmiştir. Annelerin emzirmeye ilişkin bilgi puan ortalamalarının 9.48 ± 1.23 olarak saptanmıştır. Literatürde anne sütünün faydalarını bilme konusunda yapılan çalışmalarda kadınların bilgi düzeylerinin %71 ile %87.3 arasında değişiklik gösterdiği görülmektedir (Arslan ve Yeniterzi, 2013; Zhou ve ark., 2010). Bu çalışmada COVID-19 tanısı almış veya temaslı annelerin emzirmeye ilişkin bilgi puan ortalamalarının literatürle paralellik gösterdiği saptanmıştır. Kadınların COVID-19 pandemisi sürecinde emzirme ve anne sütü hakkında yeterli bilgi düzeyine sahip olduğu belirlenmiştir.

Araştırma kapsamında yaş ile emzirmeye ilişkin bilgi puan ortalaması arasında istatistiksel açıdan anlamlı fark olduğu görülmüştür. Literatürde kadınların yaşının emzirme bilgi düzeyini etkilediği belirtilmiştir (Kronborg ve Væth, 2009). Yapılan çalışmalarda bu çalışmayla benzer şekilde özellikle 20 yaş altı grupta emzirme başarısının düşük olduğu bildirilmiştir (Chudasama ve ark., 2009; Goyal ve ark., 2011). Özellikle genç anneler pandemi sürecinde emzirme konusunda daha fazla danışmanlık ve desteğe ihtiyaç duymaktadır.

Emzirme sonuçlarını etkileyen en güçlü değişken annenin öz yeterlilik algısıdır. Bu çalışmada Postnatal emzirme öz yeterlilik ölçeği puan ortalaması 51.74 ± 10.47 olarak bulunmuştur. Yapılan çalışmalarda postnatal emzirme öz yeterlilik ölçeği puan ortalamasının bu çalışmadaki sonuçlarla benzer şekilde 50'nin üzerinde olduğu bulunmuştur. Son zamanlarda yapılan çalışmalarda öz yeterlilik puanının 50'nin altında olmasının emzirme açısından olumsuz olduğu saptanmıştır (Akkoyun ve ark. 2016; İnce ve ark., 2017). Bu çalışmaya katılan annelerin emzirme öz yeterlilik düzeylerinin yeterli olduğunu, ancak yine de yeterince yüksek düzeyde olmadığını söyleyebiliriz. Bu bağlamda COVID-19 pandemisi sürecinde kadınların, anne sütü ve emzirme konusunda daha fazla desteklenmesi gerekmektedir.

Emzirme öz yeterliliğini etkileyen faktörler; annenin yaşı, eğitim düzeyi, doğum şekli, ten tene temas uygulaması, önceki emzirme deneyimi gibi faktörlerdir (Tokat, 2009). Bu çalışmada postnatal emzirme öz yeterlilik ölçek puan ortalaması ile annelerin yaş, eğitim düzeyi ve COVID-19 tanısı aldıktan sonra veya temaslı olduktan sonra bebeklerini besleme durumları arasında istatistiksel açıdan anlamlı fark olduğu görülmüştür. Yapılan çalışmalarda benzer şekilde kadınların emzirme sürecinin yaş, eğitim durumu (Al Dasoqi ve ark., 2018; İnce ve ark., 2017) ve annenin sağlık durumundan etkilendiği belirlenmiştir (Cangöl ve Şahin, 2014). Nalbantoğlu ve ark.'larının yaptığı çalışmada hafif semptomları olan ve evde tedavi olan kadınların %17.6'sı bebeklerini yalnızca anne sütü ile beslemeye devam etmiş, %76.5'i ise formül mama ile beslenmenin bebekleri için daha güvenli olduğunu ifade etmişlerdir. Bu bağlamda pandemi sürecinin emzirme davranışını ve öz yeterliliğini etkilediği söylenebilir.

Araştırma kapsamında bebeğini anne sütü ile besleyenlerin Emzirme Öz Yeterlilik ölçek puanının bebeğini formül mama ile besleyenlerden daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Yapılan çalışmalarda da bebeklerini sadece anne sütü ile besleyen annelerin emzirme öz yeterlilik düzeyinin yüksek olduğu belirlenmiştir (İnce ve ark., 2017; Yang ve ark., 2016). Bu bağlamda emzirme öz yeterlilik düzeyinin yükseltilmesinin emzirme davranışını teşvik edeceği söylenebilir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu araştırmada annelerin emzirmeye yönelik bilgi düzeyinin yüksek olduğu, emzirme öz yeterliliğinin ise orta düzey olduğu belirlenmiştir. Bebeğini sadece anne sütü ile besleyen annelerin emzirme öz yeterliliğinin daha yüksek olduğu bulunmuştur. Bu sonuçlar doğrultusunda; pandemi ya da bulaş durumunda emzirmenin sürdürülmesi için sağlık çalışanlarının emzirme ve anne sütü konusunda bilgilerini güncel tutması, ebeveynlere emzirme konusunda danışmanlık ve eğitim vermesi, yüz yüze yapılamayan görüşmeler telefon aracılığı ile sürdürmesi önerilir. Pandemi ve bulaş durumunda emzirmenin nasıl sürdürülmesi gerektiği ile ilgili danışmanlık ve eğitim hizmetlerinin planlandığı hemşirelik ve ebeklik bakımını kapsayan çalışmaların yapılması önerilir.

ARAŞTIRMANIN ETİK YÖNÜ

Çalışma için Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Girişimsel Olmayan Klinik Araştırmalar Etik Kurulu'ndan Etik kurul izni (2021 / 13- 06) alınmıştır. Araştırmaya başlamadan önce tüm katılımcılara araştırmanın konusu ve önemi anlatıldıktan sonra sözlü onamları alınmıştır.

YAZAR KATKI ORANI

Fikir/kavram: AD, HGÖ; Tasarım: AD, HGÖ; Veri toplama: AD, HGÖ Veri işleme: AD, HGÖ, Analiz ve/veya Yorum: AD, HGÖ; Kaynak tarama: AD; Makalenin Yazımı: AD, HGÖ; Eleştirel inceleme: AD.

ÇIKAR ÇATIŞMASI

Yazarlar arasında çıkar çatışması bulunmamaktadır.

FİNANSAL DESTEK

Bu çalışma mali açıdan desteklenmemiştir.

KAYNAKLAR

Akkoyun, S., & Taş-Arslan, F. (2016). İlk altı ay boyunca emziren annelerin emzirme öz-yeterlilikleri. *The Journal Of Pediatric Research*, 3(4), 191-195.

Al Dasoqi, K., Safadi, R., Badran, E., Sa'd Basha, A., Jordan, S., & Ahmad, M. (2018). Initiation and continuation of breastfeeding among Jordanian first-time mothers: A prospective cohort study. *Int J Womens Health*, 10, 571-577.

Aluş-Tokat, M. (2009). *Antenatal dönemde verilen eğitimin annelerin emzirme öz-yeterlilik algısına ve emzirme başarısına etkisi*. [Doktora tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi]. <https://acikerisim.deu.edu.tr/xmlui/handle/20.500.12397/10357>.

Aluş-Tokat, M., Okumuş, H., & Dennis, C.L. (2010). Translation and psychometric assessment of the breast-feeding self efficacy scale short form among pregnant and postnatal women in Turkey. *Midwifery*, 26(1), 101-108.

Arslan, F.T., & Yeniterzi, E. (2013). Prematüre bebeklerin anne sütü alımı ve ebeveynlerinin görüşler. *Perinatoloji Dergisi*, 21, 77-84.

Başer, A., Sezer, H., & Şahin, H. (2020, Kasım, 28-29). *COVID-19 pandemi sürecinde anne sütü ve emzirme eğitimi yönetimi* [Sözlü Sunum]. Uluslararası Diş Hekimliği ve Sağlık Kongresi, İzmir, Türkiye.

Cangöl, E., & Şahin, N. (2014). Emzirmeyi etkileyen faktörler ve emzirme danışmanlığı (Factors affecting breastfeeding and breastfeeding counselling). *Zeynep Kamil Tıp Bülteni*, 45(3), 100-105.

Centeno-Tablante, E., Medina-Rivera, M., Finkelstein, J., Rayco-Solon, P., Garcia-Casal, M.N., Rogers, L., & Mehta, S. (2021). Transmission of SARS-CoV-2 through breast milk and breastfeeding: a living systematic review. *Annals Of The New York Academy of Sciences*, 1484(1), 32-54.

Chudasamaa, K. R., Patelb, C.P., & Kavishwarc, B.A. (2009). Determinants of exclusive breastfeeding in South Gujarat Region of India. *J Clin Med Res*,1(2), 102-108.

Deniz, M., Tezer, H., & Tapırsız, A. (2020). Yenidoğan ve gebelerde yeni Coronavirüs hastalığı 2019 (Covid 19). *Turkish J Pediatr Dis*, 14, 274-278.

Dennis, C.L. (2003). The breastfeeding self-efficacy scale: psychometric assessment of the short form. *J Obstet Gynecol Neonatal Nurs*, 32, 734-744.

Dennis, C.L., & Faux, S. (1999). Development and psychometric testing of the breastfeeding self-efficacy scale. *Research in Nursing Health*, 22(5), 399-409.

Giuliani, G., Li Volsi, P., Brun, E., Chiambretti, A., Giandalia, A., Tonutti, L., Di Bartolo, P., & Napoli, A. (2020). Breastfeeding during the COVID-19 pandemic: Suggestions on behalf of woman study group of AMD. *Diabetes Res Clin Pract*, 165, 10823.

Goyal, R.C., Banginwar, A.S., Zivo, F., & Toveir, A.A. (2011). Breastfeeding practices: positioning, attachment (latch-on) and effective suckling, A hospital-based study in Libya. *Journal of Family and Community Medicine*, 18(2), 74-77.

Hazar, U.H., & Gökay, D. (2020). Breastmilk and breastfeeding during COVID-19, *Hemşirelik Bilimi Dergisi*, 3(2), 30.

İnce, T., Aktaş, G., Aktepe, N., & Aydın, A. (2017). Evaluation of the factors affecting mothers' breastfeeding self-efficacy and breastfeeding success. *İzmir Dr. Behçet Uz Çocuk Hastanesi Dergisi*, 7(3), 183-190.

Kronborg, H., & Væth, M. (2009). How are effective breastfeeding technique and pacifier use related to breastfeeding problems and breastfeeding duration?, *BIRTH*, 36(1), 34-42.

Wang, D., Hu, B., Hu, C., Zhu, F., Liu, X., Zhang, J., Wang, B., Xiang, H., Cheng, Z., & Xiong, Y. (2020). Clinical characteristics of 138 hospitalized patients with 2019 novel coronavirus- infected pneumonia in Wuhan, China. *JAMA*, 323(11), 1061-1069.

Merten, S., Dratva, J., & Ackermann, U. (2005). Do baby-friendly hospitals influence breastfeeding duration on a national level?, *Pediatrics*, 116(5), 702-708.

Nalbantoğlu, A., Nalbantoğlu, B., & Gökçay, G. (2020). Covid-19 enfeksiyonu seyrinde annelerin emzirme ve anne sütü hakkında bilgi ve tutumları. *Namik Kemal Tıp Dergisi*, 8(3), 314-320. doi:10.37696/nkmj.779496

Öncel, M.Y., Akın, I.M., Kanburoglu, M.K., Tayman, C., Coskun, S., Narter, F., Er, İ., Oncan, T.G., Memişoğlu, A., Çetinkaya, M., Oğuz, D., Erdeve, Ö., Koç, E.; Neo-Covid Study Group. (2020). A multicenter study on epidemiological and clinical characteristics of 125 newborns born to women infected with COVID-19 by Turkish Neonatal Society. *Eur J Pediatr*, 180(3), 733-742.

Salvatore, C.M., Han, J.Y., Acker, K.P., Tiwari, P., Jin, J., Brandler, M., Cangemi, C., Gordon, L., Parow, A., Jennifer, D., & DeLaMora, P. (2020). Neonatal management and outcomes during the COVID-19 pandemic: an observation cohort study. *Lancet Child Adolesc Health*, 4(10):721-727. doi: 10.1016/S2352- 4642(20)30235-2.

United Nations International Children's Emergency Fund. (2020). Breastfeeding safely during the COVID-19 Pandemic. <https://www.unicef.org/coronavirus/breastfeeding-safely-during-covid-19-pandemic#:~:text=Should%20I%20breastfeed%20during%20the,protect%20them%20against%20many%20infections> adresinden 04.05.2021 tarihinde alınmıştır.

Yang, X., Gao, L.L., Ip, W.Y., & Sally-Chan, W.C. (2016). Predictors of breast feeding self-efficacy in the immediate Postpartum period: A cross-sectional study. *Midwifery*, 41, 1-8.

World Health Organization. (2020). Breastfeeding and COVID-19. <https://www.who.int/news-room/commentaries/detail/breastfeeding-and-covid-19> adresinden 04.05.2021 tarihinde alınmıştır.

Zeng, L., Xia, S., Yuan, W., Yan, K., Xiao, F., Shao, J., & Zhou, W. (2020). Neonatal early-onset infection with SARS-CoV-2 in 33 neonates born to mothers with COVID-19 in Wuhan, China. *JAMA Pediatr*, 174(7), 722-725.

Zhou, Q., Younger, K.M., & Kearney, J.M. (2010). An exploration of the knowledge and attitudes towards breastfeeding among a sample of Chinese mothers in Ireland. *BMC Public Health*, 10, 722.